

Nick Henck: *Subcomandante Marcos* (Βιογραφία)

© για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις OPOSITO

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2020

ISBN: 978-678-84726-3-1

Τίτλος πρωτότυπου: *Subcommander Marcos: The Man and the Mask*

Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2007 στα αγγλικά από τον Duke University Press

Copyright © Nick Henck

Μετάφραση: Μαρία Στασινοπούλου

Επιμέλεια – διόρθωση: Ισιδώρα Στανιμεράκη

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ευτυχία Ηλιάδου

Γραφιστική επιμέλεια: Δήμητρα Φυρίου

Σελιδοποίηση: Έφη Ζέρβα

Υπεύθυνος έκδοσης: Μιχάλης Μεντίνης

Nick Henck
Subcomandante Marcos

Μετάφραση: Μαρία Στασινοπούλου

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	11
Συντομογραφίες και ακρωνύμια	13
Οι βασικοί χαρακτήρες	17
Πρόλογος: Subcomandante Μάρκος – Το ναγκουάλ της Τσιάπας	25
Εισαγωγή	33

ΜΕΡΟΣ Ι: Ο ΡΑΦΑΕΛ

1. Γέννηση και οικογένεια	47
2. Σχολικά χρόνια	52
3. Γυμνάσιο	55
4. UNAM	60
5. Ο απόφοιτος	74

ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΜΑΡΚΟΣ, Ο ΑΝΤΑΡΤΗΣ

6. Τσιάπας	89
7. Η έναρξη του αντάρτικου	97
8. Τα χρόνια στη ζούγκλα	108
9. Η πρώτη επαφή	114
10. Προώθηση και επέκταση	121
11. Ένας γάμος στη ζούγκλα	143
12. Εκλογές, η ραγδαία αύξηση και η ρήξη	149
13. Η πτώση και η άνοδος	161
14. Ο αντίκτυπος	166
15. Από τον αντάρτη του λαού, σε έναν λαό αντάρτη	170
16. Η αγανάκτηση των ιθαγενών	180
17. Το εσωτερικό πραξικόπημα και ο δρόμος προς τον πόλεμο	200

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: ΜΑΡΚΟΣ, ΕΝΑΣ ΑΝΤΑΡΤΗΣ ΔΙΑΣΗΜΟΤΗΤΑ

18. Η εξέγερση	235
19. Ένας έξυπνος επικοινωνιακός πόλεμος	255
20. Η παύση πυρός	264
21. Η λατρεία του Μάρκος.....	269
22. Ειρηνευτικές συνομιλίες	289
23. Προσεγγίζοντας την κοινωνία των πολιτών.....	296
24. Οι εκλογές και τα επακόλουθα.....	306
25. Το «ξεσκέπασμα» του Μάρκος και η αποκάλυψη του Ραφαέλ	322
26. Εθνικοποίηση και διεθνοποίηση του αγώνα	349
27. Η πορεία και η σφαγή.....	362
28. Ο Σπίντι Γκονζάλες σπάει τη σιωπή του	369
29. Η Consulta, η ιστορία και η απεργία	378
30. Η αλλαγή στην κυβέρνηση	384
31. Η ζαπατοπορεία	390
32. Ο Μάρκος μετά	401
Επίμετρο στην ελληνική έκδοση: Ο Μάρκος μέχρι σήμερα	409
Σημειώσεις	415
Βιβλιογραφία	457

Συντομογραφίες και ακρωνύμια

ANCIEZ	Alianza Nacional Campesina Independiente Emiliano Zapata/Ανεξάρτητη Εθνική Αγροτική Ένωση Εμιλιάνο Ζαπάτα
ARIC	Asociación Rural de Interés Colectivo/Αγροτική Ένωση Συλλογικού Συμφέροντος (ένας οργανισμός υπό τη σκέπη του οποίου είχαν συνασπιστεί διάφορες ενώσεις κοινοτικών γαιών (Uniones de Ejidos)
Banamex	Banco Nacional de México/Εθνική Τράπεζα του Μεξικού
Banrural	Banco Nacional de Credito Rural/Εθνική Αγροτική Τράπεζα Πίστewς
CCRI	Comité Clandestino Revolucionario Indígena/Παράνομη Επαναστατική Επιτροπή των Ιθαγενών (εκτελεστικό όργανο του EZLN)
CEOIC	Consejo Estatal de Organizaciones Indígenas y Campesinas/Πολιτειακό Συμβούλιο Ιθαγενικών και Αγροτικών Οργανώσεων (ιδρύθηκε μετά την εξέγερση του Ιανουαρίου το 1994)
CNC	Confederación Nacional Campesina/Εθνική Ομοσπονδία Αγροτών (επιδοτούμενη από την κυβέρνηση)
CND	Convención Nacional Democrática/Εθνική Δημοκρατική Συνέλευση
COCOPA	Comisión de Concordia y Pacificación/Επιτροπή για την Ομόνοια και την Ειρήνη (ένα διακομματικό σώμα που ιδρύθηκε ως απάντηση στην εκ νέου επίθεση της κυβέρνησης τον Φεβρουάριο του 1995, με στόχο τη διαπραγμάτευση μιας εφαρμόσιμης και αξιοπρεπούς ειρήνης)
CONAI	Comisión Nacional de Intermediación/Εθνική Επιτροπή Διαμεσολάβησης
CONPAZ	Coordinadora de Organismos No Gubernamentales por la Paz/Συντονιστική Επιτροπή μη Κυβερνητικών Ειρηνευτικών Οργανισμών
DESMI	Desarrollo Económico Social de los Mexicanos Indígenas/Κοινωνική Οικονομική Ανάπτυξη των Ιθαγενών του Μεξικού
EPR	Ejército Popular Revolucionario/Λαϊκός Επαναστατικός Στρατός
ERPI	Ejército Revolucionario del Pueblo Insurgente/Επαναστατικός Στρατός του Εξεγερμένου Λαού
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional/Στρατός των Ζαπατίστας για την Εθνική Απελευθέρωση

FARC	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia/Επαναστατικές Ένοπλες Δυνάμεις της Κολομβίας (η μεγαλύτερη αντάρτικη οργάνωση της Κολομβίας)
FLN	Fuerzas de Liberación Nacional/Δυνάμεις Εθνικής Απελευθέρωσης
FMLN	Frente Farabundo Martí de Liberación Nacional/Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Φαραμπούντο Μαρτί (συνασπισμός αντάρτικων κινημάτων του Ελ Σαλβαδόρ)
FOBAPROA	Ένα μεξικανικό Τραπεζικό Ταμείο Προστασίας των Αποταμιεύσεων, που χρεοκόπησε λόγω κακοδιαχείρισης ή/και διαφθοράς. Η μεξικανική κυβέρνηση πρότεινε μια τραπεζική διάσωση μέσω των δημόσιων ταμείων το 1998. Το κόμμα της Δημοκρατικής Επανάστασης (PRD) συγκάλεσε δημοψήφισμα ώστε να ερωτηθεί ο μέσος Μεξικανός –ο οποίος θα πλήρωνε μέσω των φόρων του τη διάσωση– αν συμφωνεί με την πρόταση της κυβέρνησης.
FSLN	Frente Sandinista de Liberación Nacional/Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο των Σαντινίστας (αντάρτικο κίνημα από τη Νικαράγουα που κατάφερε να αναλάβει την εξουσία το 1979)
FZLN	Frente Zapatista de Liberación Nacional/Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο των Ζαπατίστας
ILO	International Labour Organization/Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
INI	Instituto Nacional Indigenista/Εθνικό Ινστιτούτο Ιθαγενών (κυβερνητική υπηρεσία που ασχολείται με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ιθαγενείς του Μεξικού)
Inmecafe	Instituto Mexicano del Café/Μεξικανικό Ινστιτούτο Καφέ
IMK	Ιδεολογικοί Μηχανισμοί του Κράτους
MLN	Movimiento de Liberación Nacional/Κίνημα Εθνικής Απελευθέρωσης
NAFTA	Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (τριμερής συμφωνία ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και το Μεξικό για μείωση ή και κατάργηση των εμπορικών δασμών. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1994)
NEA	National Endowment for the Arts/Εθνικό Κληροδότημα για τις Τέχνες
MKO	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
OCEZ	Organización Campesina Emiliano Zapata/Αγροτική Οργάνωση Εμιλιάνο Ζαπάτα
PAN	Partido Acción Nacional/Κόμμα Εθνικής Δράσης (παραδοσιακά συντηρητικό, αντικομμουνιστικό πολιτικό κόμμα υπέρ του καθολικισμού και των επιχειρήσεων, το οποίο ιδρύθηκε το 1939. Πρόεδρος

	του την περίοδο που εξετάζουμε ήταν ο πρώην πρόεδρος του Μεξικού Βισέντε Φοξ)
Pemex	Petróleos Mexicanos (η εθνική εταιρία πετρελαίων του Μεξικού)
PGR	Procuraduría General de la República/Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατίας του Μεξικού (μια αρχή παρόμοια με το Υπουργείο Δικαιοσύνης)
PRD	Partido de la Revolución Democrática/Κόμμα Δημοκρατικής Επανάστασης (κεντροαριστερό κόμμα που δημιουργήθηκε το 1989 ως αντίδραση στην εκλογική απάτη του 1988)
PRI	Partido Revolucionario Institucional/Θεσμικό Επαναστατικό Κόμμα (πολιτικό κόμμα που δημιουργήθηκε μετά τη Μεξικανική Επανάσταση και κυριάρχησε στην πολιτική σκηνή μέχρι το 2000)
ProCampo	Programa de Apoyo Directo al Campo/Εθνικό Πρόγραμμα Άμεσης Βοήθειας στην Επαρχία
Pronasol	Programa Nacional de Solidaridad/Εθνικό Πρόγραμμα Αλληλεγγύης (ένα κυβερνητικό πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας)
PSUM	Partido Socialista Unificado de México/Ενιαίο Σοσιαλιστικό Κόμμα του Μεξικού
Quiptic	Ένας από τους βασικότερους οργανισμούς ιθαγενών αγροτών που ιδρύθηκε το 1975 στον απόηχο του Εθνικού Συμβουλίου Ιθαγενών της προηγούμενης χρονιάς.
KMK	Κατασταλτικοί Μηχανισμοί του Κράτους
Sedesol	Secretaría de Desarrollo Social/Υπουργείο Κοινωνικής Ανάπτυξης
Slop	Ρίζα στη γλώσσα των Τσελάλ. Αγροτική οργάνωση που δημιουργήθηκε με τη βοήθεια του επισκόπου Ρουίς το 1980, με σκοπό να αντισταθμίσει την έντονη, εκείνη την εποχή, μαοϊκή επιρροή στην περιοχή.
UAM	Universidad Autónoma Metropolitana/Αυτόνομο Μητροπολιτικό Πανεπιστήμιο (ένα ριζοσπαστικό πανεπιστήμιο στην Πόλη του Μεξικού που ιδρύθηκε το 1974)
UE	Unión de Ejidos/Ένωση Κοινοτικών Γαιών
UNAM	Universidad Nacional Autónoma de México/Εθνικό Αυτόνομο Πανεπιστήμιο του Μεξικού (το παλαιότερο και διασημότερο πανεπιστήμιο της Πόλης του Μεξικού)
URNNG	Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca/Εθνική Επαναστατική Ένωση Γουατεμάλας (ένας συνασπισμός επαναστατικών κινημάτων)

Η παύση πυρός

Ο κόσμος, βλέποντας διαρκώς στα μέσα μαζικής ενημέρωσης εικόνες δολοφονημένων ιθαγενών και των άθλιων συνθηκών διαβίωσής τους, εξέφρασε την υποστήριξή του στον αγώνα των Ζαπατίστας από την πρώτη κιόλας εβδομάδα της εξέγερσης. Μάλιστα, «μια έρευνα που διεξήχθη στις 7 Ιανουαρίου του 1994 έδειξε ότι το 61% των κατοίκων της Πόλης του Μεξικού υποστήριζε τα αιτήματα των Ζαπατίστας».¹ Η εν λόγω υποστήριξη εκφράστηκε με τη διοργάνωση μιας «Πορείας Ειρήνης» το απόγευμα της Τετάρτης στις 12 Ιανουαρίου, στην οποία συμμετείχαν περίπου 100.000 άτομα και κορυφώθηκε με μια μαζική συγκέντρωση στην κεντρική πλατεία της Πόλης του Μεξικού. Το πλήθος κρατούσε τεράστια πλακάτ με συνθήματα όπως: «Σταματήστε τη σφαγή», «Σταματήστε τη Γενοκτονία», «Ειρήνη» και «Πρώτος Κόσμος; Ας γελάσουμε!». Νωρίτερα το ίδιο πρωί, στις 10:15, ο Σαλίνας δήλωσε δημοσίως ότι «είχε αποφασίσει να αναστείλει όλες τις στρατιωτικές επιθέσεις στην Τσιιάπας [...] λαμβάνοντας υπόψη ότι ο μεξικανικός στρατός είχε ήδη εκπληρώσει τον αρχικό στόχο της συνταγματικής του αποστολής που ήταν να εγγυηθεί την ασφάλεια στην περιοχή, όπως επίσης, το κοινό αίσθημα και τις απόψεις του έθνους».²

Οι εγχώριες και διεθνείς πιέσεις,³ λοιπόν, ανάγκασαν τη μεξικανική κυβέρνηση, αντί να αφανίσει τους Ζαπατίστας, όπως προέτρεπαν ορισμένοι κύκλοι, να ανοίξει διάλογο μαζί τους⁴ (ο Πορφύριο Ντίας είχε θέσει το παράδειγμα οδόντα χρόνια πριν, όταν στην εξέγερση του Ορόσκο και του Βίγια στην Τσιουάουα «έκανε ανακωχή με τους αντάρτες για τέσσερις εβδομάδες, ευελπιστώντας ότι μετά το πέρας αυτής της περιόδου οι πολίτες της Τσιουάουα θα καταλάβαιναν τη ματαιότητα της εξέγερσης και θα παρέδιδαν τα όπλα»)⁵. Προφανώς, ο Σαλίνας ήλπιζε ότι, παρόλο που ο στρατός δεν θα μπορούσε να επιτεθεί στην περιοχή των ανταρτών κατά τη διάρκεια της ανακωχής, θα είχε τη δυνατότητα να διεξάγει μια εκστρατεία χαμηλής έντασης. Ο Μάρκος, όμως, κινητοποιήθηκε για να αποκρούσει μια τέτοια προοπτική. Όταν ο Ομοσπονδιακός Στρατός ανακατέλαβε τις πόλεις των Ζαπατίστας και προωθήθηκε στη ζούγκλα, μετά την παύση

πυρός –δήθεν για να παράσχει βοήθεια στις κοινότητες ενώ στην ουσία ήθελε να αποσπάσει πληροφορίες και να εκφοβίσει τον τοπικό πληθυσμό– ο Μάρκος εξέδωσε άμεσα ένα ανακοινωθέν (στις 17 Ιανουαρίου) που δημοσιεύθηκε την επομένη, πληροφορώντας τον μεξικανικό λαό και τη διεθνή κοινότητα για την παραβίαση του πνεύματος (αν όχι και του γράμματος) της παύσης πυρός που είχε διατάξει ο πρόεδρος. Εκτός από την ημέρα, την ώρα, τον τόπο και τη φύση του περιστατικού, ο Μάρκος αναφέρει ότι «αυτή η επιθετικότητα εκ μέρους των ομοσπονδιακών στρατευμάτων κάνει την υποτιθέμενη πρόθεση της κυβέρνησης για εξεύρεση πολιτικής λύσης στη σύγκρουση να μοιάζει αμφίβολη [...] Είτε ο πρόεδρος Κάρλος Σαλίνας ντε Γκορτάρι ψεύδεται είτε ο Ομοσπονδιακός Στρατός δεν είναι έτοιμος να ακολουθήσει τις εντολές του ομοσπονδιακού εκπροσώπου». Αυτό το ανακοινωθέν προκάλεσε περαιτέρω διαδηλώσεις στην πρωτεύουσα τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο, με τους πολίτες να καταγγέλλουν τις εισβολές του στρατού στη ζούγκλα και τις τακτικές καταστολής, απευθύνοντας κάλεσμα για ειρηνευτικές συνομιλίες.

Οι διαδηλώσεις και τα ανακοινωθέντα του Μάρκος που ακολούθησαν δεν άφησαν το περιθώριο στον Σαλίνας να χρησιμοποιήσει την παύση πυρός για να εξουδετερώσει τον EZLN και να διοχετεύσει μεγάλα χρηματικά ποσά στην Τσιάπας, στερώντας στην ουσία από τους αντάρτες τον λόγο ύπαρξής τους.⁶ Ο Μάρκος γνώριζε πολύ καλά πόσο σημαντικό ήταν για την επιβίωση του EZLN να διατηρήσει το ενδιαφέρον των μέσων και του κόσμου, επιδεικνύοντας την εξαιρετική ικανότητα που είχε να κρατά αμείωτη την προσοχή ενός τόσο ασταθούς φορέα όπως είναι τα ΜΜΕ.⁷ Το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τους Ζαπατίστας και την Τσιάπας όχι μόνο δεν εξασθένησε, αλλά έγινε σημείο αναφοράς των συζητήσεων σε όλο το Μεξικό. Συγκεκριμένα, δύο ανακοινωθέντα του Μάρκος (στις 18 και 20 Ιανουαρίου) πυροδότησαν έντονες συζητήσεις. Το πρώτο ήταν η απάντηση στην προσφορά του Σαλίνας να δώσει χάρη στους Ζαπατίστας, το οποίο δημοσιεύθηκε στο πρωτοσέλιδο της *La Jornada* την επόμενη μέρα με τον τίτλο «Amnistía». Προσωπικά, θεωρώ ότι το εν λόγω ανακοινωθέν είναι το καλύτερο που έχει γράψει ποτέ ο Υποδιοικητής, γεμάτο δικαιολογημένη αγανάκτηση, σαρκασμό και οργή, αντιστρέφοντας πλήρως τους όρους για τον Σαλίνας.

Προς τι η απονομή χάριτος; Για ποιον λόγο πρέπει να συγχωρεθούμε; Που δεν πεθάναμε από την πείνα; Που δεν αποδεχτήκαμε σιωπηρά τη μιζέρια μας; Που δεν δεχτήκαμε ταπεινά το ιστορικό βάρος της περιφρόνησης και

της εγκατάλειψης; Που πήραμε τα όπλα αφού βρήκαμε κλειστούς όλους τους άλλους δρόμους; Που δεν ακολουθήσαμε τον ποινικό κώδικα της Τσιάπας, έναν από τους πιο παράλογους και καταπιεστικούς στην ιστορία; Που δείξαμε στην υπόλοιπη χώρα και σε ολόκληρο τον κόσμο ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια συνεχίζει να υπάρχει ακόμη και στους πιο φτωχούς; Που είχαμε προετοιμάσει προσεκτικά την εξέγερσή μας προτού ξεκινήσουμε; Που πήγαμε στη μάχη με όπλα αντί για τόξα και βέλη; Που είμαστε Μεξικανοί; Που ζητήσαμε από τον μεξικανικό λαό να πολεμήσει με όλα τα δυνατά μέσα για όσα του ανήκουν; Που πολεμήσαμε για ελευθερία, δημοκρατία και δικαιοσύνη; Που δεν ακολουθήσαμε το παράδειγμα προηγούμενων αντάρτικων στρατών; Που αρνηθήκαμε να παραδοθούμε; Που αρνηθήκαμε να ξεπουληθούμε;

Από ποιον πρέπει να ζητήσουμε συγχώρεση και ποιος μπορεί να μας τη δώσει; Εκείνοι που επί χρόνια έτρωγαν με χρυσά κουτάλια ενώ εμείς ήμασταν τόσο κοντά στον θάνατο που στο τέλος δεν τον φοβόμασταν καν; Εκείνοι που γέμισαν τις τσέπες και την ψυχή μας με κενές υποσχέσεις και λόγια;

Ή μήπως πρέπει να ζητήσουμε συγχώρεση από τους νεκρούς, τους νεκρούς μας, που πέθαναν «φυσιολογικά» από «φυσικά αίτια», όπως η ιλαρά, ο κοκίτης, ο δάγγειος πυρετός, η χολέρα, ο τύφος, η μονοπυρήνωση, ο τέτανος, η πνευμονία, η μαλάρια και άλλες ωραιότατες γαστρεντερικές και πνευμονικές ασθένειες; Από τους νεκρούς μας, τους τόσο ολοκληρωτικά και τόσο δημοκρατικά νεκρούς μας, γι' αυτούς που κανείς δεν έκανε τίποτα; Γιατί οι νεκροί μας, οι δικοί μας νεκροί, έφυγαν έτσι, χωρίς κανείς να τους μετρά, χωρίς κανείς να πει «Αρκετά!», κάτι που θα είχε δώσει τουλάχιστον ένα κάποιο νόημα στον θάνατό τους, ένα νόημα που κανείς ποτέ δεν έψαξε γι' αυτούς, για τους νεκρούς όλων των εποχών, γι' αυτούς που τώρα πεθαίνουν ξανά, αλλά τώρα πια με σκοπό να ζήσουν.

Πρέπει να ζητήσουμε συγχώρεση από εκείνους που μας στερούν το δικαίωμα και την ικανότητα να κυβερνούμε τους εαυτούς μας; Από εκείνους που δεν σέβονται τα έθιμα και την κουλτούρα μας και μας ζητούν ταυτότητες και υπακοή σε έναν νόμο του οποίου την ύπαρξη και την ηθική βάση δεν αποδεχόμαστε; Από εκείνους που μας καταπιέζουν, μας βασανίζουν, μας δολοφονούν, μας αφανίζουν γιατί διαπράττουμε το βαρύτερο «έγκλημα» να θέλουμε ένα κομμάτι γης, όχι πολύ μεγάλο, ούτε πολύ μικρό, απλά ένα κομμάτι γης όπου θα μπορούμε να καλλιεργήσουμε κάτι για να γεμίσουμε το στομάχι μας;

Από ποιον πρέπει να ζητήσουμε συγχώρεση και ποιος μπορεί να μας τη δώσει;⁸

Αυτό το ανακοινωθέν αποδείχτηκε τόσο δυνατό, τόσο αποτελεσματικό, που ακόμη και ο συντηρητικός Οκτάβιο Πας, ο οποίος διατηρούσε κριτική στάση απέναντι στους Ζαπατίστας και στον Μάρκος, δήλωσε:

Η γεμάτη ευφράδεια επιστολή του Υποδιοικητή Μάρκος που στάλθηκε σε διάφορες εφημερίδες στις 18 Ιανουαρίου με συγκίνησε πραγματικά, αν και στάλθηκε από κάποιον με του οποίου την πορεία δράσης δεν συμφωνώ. Δεν είναι αυτοί, οι Ινδιάνοι του Μεξικού, που πρέπει να ζητήσουν συγχώρεση. Αντιθέτως, εμείς θα πρέπει να ζητήσουμε συγνώμη [...] Σχεδόν όλοι μας είμαστε σε κάποιο βαθμό ένοχοι για την άδικη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι Ινδιάνοι, γιατί η παθητικότητά μας και η αδιαφορία μας επέτρεψαν στους κτηνοτρόφους, τους καλλιεργητές καφέ, τους μεγαλογαιοκτήμονες και τους διεφθαρμένους πολιτικούς να τους εκβιάζουν και να τους εκμεταλλεύονται.⁹

Στο δεύτερο ανακοινωθέν, ο Μάρκος παραθέτει τις απόψεις του για τη μορφή και τον χαρακτήρα της αλλαγής που πρέπει να συντελεστεί στη μεξικανική κοινωνία:

Θεωρούμε ότι η επαναστατική αλλαγή στο Μεξικό δεν είναι απλά θέμα ενός συγκεκριμένου είδους δράσης. Δεν θα έρθει, αυστηρά μιλώντας, ούτε από μια ένοπλη επανάσταση ούτε από μια άοπλη. Θα είναι αποτέλεσμα αγώνων σε διαφορετικά μέτωπα, με πολλές μεθόδους, διάφορες κοινωνικές μορφές, με διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης και συμμετοχής. Το αποτέλεσμα δεν θα είναι ο θρίαμβος ενός κόμματος, μιας οργάνωσης ή μιας συμμαχίας οργάνωσης με συγκεκριμένα κοινωνικά προγράμματα, αλλά η δημιουργία ενός δημοκρατικού χώρου επίλυσης των αντιπαραθέσεων μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών προτάσεων.¹⁰

Αυτό το ανακοινωθέν, όπως και ένα άλλο που εξέδωσε την ίδια μέρα απορρίπτοντας τον ρόλο του EZLN «ως του ενός και μοναδικού ιστορικού καθοδηγητή»,¹¹ είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθώς αποκαλύπτει το δυνατότερο ίσως χαρακτηριστικό του Μάρκος, την πνευματική του ευελιξία. Αν εξετάσουμε τις πρώτες είκοσι μέρες του 1994, θα δούμε ότι ο Υποδιοικητής αντιμετώπισε μια σειρά αναπάντεχων εξελίξεων με έναν ευέλικτο και καινοτόμο τρόπο χωρίς να καταφύγει στον δογματισμό. Είναι προφανές, για παράδειγμα, ότι η ανταπόκριση του μεξικανικού λαού στην εξέγερση τον εξέπληξε:

Θεωρούσαμε ότι ο κόσμος είτε δεν θα μας έδινε σημασία είτε θα πολεμούσε στο πλευρό μας. Δεν αντέδρασε, όμως, με κανέναν από αυτούς τους δύο τρόπους. Το αποτέλεσμα ήταν όλος αυτός ο κόσμος [...] δεν ήθελε ούτε να ξεσηκωθεί μαζί μας ούτε [...] και να αφανιστούμε. Ήθελαν να κάνουμε διάλογο. Αυτό άλλαξε τελείως τα σχέδιά μας και κατέληξε να προσδιορίσει το κίνημα των Ζαπατίστας, το κίνημα των νεο-Ζαπατίστας.¹²

Μέσα σε λιγότερο από τρεις εβδομάδες, ο Μάρκος εγκατέλειψε τα προσωπικά του όνειρα να γίνει ένας ήρωας της επανάστασης και, ανταποκρινόμενος στην αντίδραση του κόσμου, άρχισε να αναζητά έναν εναλλακτικό ρόλο για τον ίδιο και το κίνημα. Τόσο ο ίδιος όσο και ο EZLN προετοιμάζονταν εδώ και μια δεκαετία για να αναλάβουν έναν κατά βάση στρατιωτικό ρόλο. Και τώρα, σχεδόν εν μία νυκτί, επέλεξαν να αναλάβουν έναν κυρίως πολιτικό ρόλο. Ελάχιστοι πολιτικοί και στρατιωτικοί εγκατέλειψαν τόσο άμεσα μια πορεία δράσης ετών με τόσο μεγάλο προσωπικό κόστος προκειμένου να προσαρμόσουν, να αναθεωρήσουν και να απορρίψουν τις στρατηγικές τους όταν βρέθηκαν αντιμέτωποι με τη διαπίστωση πως αυτές ήταν παρωχημένες.

Αυτά τα ανακοινωθέντα, καθώς και η υπόσχεση του Σαλίνας για ειρηνευτικές συζητήσεις κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Τσιάπας στις 25 Ιανουαρίου, συνέβαλαν στο να ξεκινήσει μια συζήτηση σχετικά με τον ρόλο της κυβέρνησης, των ανταρτών και της κοινωνίας των πολιτών, αλλά και αναφορικά με την πορεία της μελλοντικής πολιτικής μεταρρύθμισης στο Μεξικό. Όπως ανέφεραν κάποιοι σχολιαστές, οι Ζαπατίστας είχαν «καταλάβει σε σύντομο χρονικό διάστημα περισσότερο χώρο στα μέσα ενημέρωσης από οποιαδήποτε άλλη αντάρτικη ομάδα στην ιστορία του Μεξικού, ίσως και ολόκληρου του κόσμου».¹³ Επίσης, πολλοί ακαδημαϊκοί, καλλιτέχνες, συγγραφείς, ποιητές, οικονομολόγοι και πολιτικοί έσπευσαν να παρουσιάσουν τη δική τους ερμηνεία για τις αιτίες, τις επιπτώσεις και τη σημασία αυτής της εξέγερσης.